

Burada nerede okuduğumu anımsayamadığım bir olayı aktarmak isterim: Yapılan bir istatistik sonucu bir ülkede hirsizlik sayısının 1 milyonu aştığı saptanmış. Bu saptamayı burjuva dünya görüşü içinde değerlendirenler, «ahlak bozuluyor» demişler, sosyalist dünya görüşü içinde değerlendirenler «yoksulluk artıyor.» Olay aynı olduğu halde, değerlendirme sonuçlarının ayrılığı nereden kaynaklanıyor? Olaya yaklaşımda kullanılan ölçütlerin ayrılığından.

Buradan asıl konumuza gelelim, Kaymakamın ilerliciliği, Kemalist ilerlicilik ölçütü içinde doğrudur. Burjuva dünya görüşü içinde kendine eklektik bir yapı kuran Kemalizm, kendi içindeki anlayışları, kendi mantığına göre ayrılaştırmış, gerici, komünist vb. yakıştırmalarla susturmuş, yoketmeye çalışmıştır. Siyasal düzeye Kemalizmin orunlayıcısı (temsilcisi) olan CHP ne zaman muhalefete düşmüşse «ilericiliğini», halktan yanadığını, ulusal satmaya çalışmıştır. Filmede böyle bir durum söz konusu zaten. Ağa sık sık «Ankara bizi bilir» der. Toprak ağalarının iktidar da olduğunun göstergesidir bu.

Sosyalist sinema, olaya, ne idüğü belirsiz ilerlicilik, halktan yanacılık kavramları açısından mı yavaşmalıydı? O kadar belirsiz ki, Kaymakam çeltik ekimini durdurur, ama ektirmedeği toprakların ne olacağı konusunda herhangi bir fikri yoktur. Bu belirsiz ilerlicilik, halkçılık anlayışı sergilenenbilirdi, Kaymakamın kişiliğinde. Sürekli halkı «kurtarmak» için yola çıkan halkçıların, kendilerini bile kurtaramayacakları gösterilebilirdi.

Kanal en başta, gerçeği Kemalist sınırlar içinde üreten bir film olmuştur. Kanal'da sözünü etmeden geçmeyeceğim bir de doktor Zeynep var ki, daha önce üzerinde durduğum Devrimci Romantizm kalıpları içinde filme sürülmüş bir tip. Böyle uydurulmuş tipler hemen yanlanıyor kendini. Doktor Zeynep de Kaymakam gibi «ilerici», «halktan yana». Daha doğrusu film böyle sunuyor

bize. Ağaların karşısında tafını sözünü esirgemiyor, yüzlerine karşı «eşkiya» filan diyor... Hemen bir soru: «ilerici» Kaymakamı apar topar etkisizleştirilen ağalar, «ilerici» doktor Zeynep'in niye nazını çekmekte idirler acaba?

Yanlış anlaşılmasın, gerçek hayatta «ilerici» Kaymakamlar, doktorlar var elbet, ama bu kaymakamlar, doktorlar filmde kendilerine bahşedilen, bahşedilmek istenen işlevlerde değil. Görülmesi, gösterilmesi gereken bu. Yoksa o ilerici Kaymakam Mehmet Can'ın bugün geldiği noktadan bir adım ileride olamaz.

II — BAŞARI: SÜRÜ

Sürü Türkiye sinemasında alışılmış, kalıpları, formülleri kırarak gerçekliği sinema düzünde başarıyla üretebilmiş bir yapım. Onun için üzerinde uzun uzun durulup, konuşulması gerekir. Biz bunu bir başka çalışmaya bırakıp kısaca bu başarının nedenlerinden söz edelim.

1) Sürü'de insan ilişkileri, kişileri «insani öz»lerine, iki ya da kötü olmalarına indirgenmemiştir. Kahramanların bütün özel girişimleri, çabaları nesnel toplumsal belirtenim altındadır. Hamo Ağa dağılmakta olan aşiretli toplama çabasında ama koşullar eski koşullar değildir. Bu birliği sağlamak için barış yaptığı, kız alıp verdiği Halilhanlar'a yeniden savaş açmak istemektedir. Hamo Ağa'nın çabaları bunların gerçekleşmesi için yetersizdir. Aynı şey Halilhanlar için de geçerli. Onların da Vesikanlar'a karşı savaşa girecek gücü yoktur. Bu durumu anlatanların başında Hamo Ağa'nın büyük oğlu gelir. Şehre gidip bir iş tutmak yanlısıdır büyük oğul ama şehirde iş tutmak rüşvete bağlı, paraya yani.

Sürü'de insanlar tarihsel zorunluluk yasalarının dışına çıkmaz. Çıkmak için uğraşır ama nesnel ve özel gelişmelerin sonucu yapamazlar bunu.

2) Sürü, klasik olay örgüsünü aşar. Olayların gelişimi çok kat-

lıdır. Bu çok katlılık bütünde birleşerek bir toplum örgütlenmesinin, bir başka toplum örgütlenmesi karşısındaki konumunu ve şansını bize gösterebiliyor, algılatırabiliyor.

3) Sürü, konuya doğru yaklaşımı sonucu, feodalizmin insana değin değerlerini ve kapitalizmin insana değin değerlerini birlikte ve aynı anlarda eleştirmesini başarıyor. Bu eleştiri birinin karşısında öbürünün yeğlenmesi de değildir.

4) Sürü'de sinemasal anlatıma büyük önem gösterilmiştir. Filmin gelişimi, kahramanlarının ağızlarından çıkacak sözlerle bağlanmıştır. Görüntülemeyi de söz olarak kullanma başarısını Sürü'de rahatlıkla görebiliriz.

Kısaca, başarısına değin «sıraladığımız bu maddelerin yanında, filmi güncelleştirme çabasının sonucu olarak ortaya çıkan bir iki sahne de (durakta bir gencin vurulması, tükü söyleme...) zorlamaya gidildiğini söyleyebiliriz.

Bu kısa açıklamanın oldukça şematik olduğunun bilincindeyim. Sürüyü, hem kendi önemi açısından hem de, «politik» yapımlara seçenek olabilmesi açısından daha geniş olarak ele alıp, tartışmak zorundayız.

SÜLEYMAN BULUT

OKUYUCUYA NOT:

Kişi hep dışarıdan tezkip olacak değil ya, kimi zaman kendi kendisini de tezkip edebilir. Birikim'in Şubat 1979'da basılan, 46/47'nci sayısında yaptığım bir yanlış düzeltmek istiyorum, ben de. Adı geçen sayıda Elia Kazan üstüne iki yazım (Değinmeler bölümü, s. 126) yayımlanmıştı. Bu yazılardan birinde, Kazan'ın gerçekte sahneye koyduğu «Jakobowsky and the Colonel» adlı yapıtı, yönettiği bir film olarak belirtmiş, böylece, aynı adlı ancak başka bir yönetmenin filmini ona maledivermişim.

126. sayfanın orta sütununda,

ikinci paragrafın başındakî iki cümlemiyi aynen aktarıyorum: «Kazan'ın ilk yönetmenlik denemesi, geçenlerde televizyonda gösterilen «Jakobowsky and the Colonel (Albay ve Ben) (1941) adlı filmidir. Savaşla tatlı tatlı alay eden bu komedi, Curd Jurgens, Danny Kaye ve Akim Tamiroff'un başarılı oyunları ile iyi bir film olmuştur.»

İki cümledeki yanlış ve doğrular şöyle:

1. «Jakobowsky and the Colonel»ın Kazan'ın yönetmenlik denemelerinden biri olduğu doğru, ama ilki değil, hem de film olarak değil, tiyatro yapıtı olarak.

2. Kazan bu yapıtı 1944 yılının Mart ayında, Martin Beck tiyatrosunda sahneye koymuştur. 1948 tarihli «Current Biography» (Who's News and Why) (ed. Anna Rothe, New York, N.Y.)nin 337'nci sayfasında da aynı bilgi aktarılıyor. Kitapta verilen bilgiye göre, oyunun yazarı Franz Werfel; yapıtı tiyatroya uyarlayanın, metinde bazı değişiklikleri Clifford Odets ve S.N. Behrman yapmış.

3. Kazan'ın yönetmenliğini yaptığı «ilk» oyun ise, 1931 yılında sahneye koyduğu, S.N. Behrman'ın «The Second Man» idir.

4. «Albay ve Ben»in TV'de gösterildiği doğru, ama bu film için verilen 1941 tarihi, muhtemelen, yanlış.

5. «Jakobowsky and the Colonel»ın savaşla tatlı tatlı alay ettiği, C. Jurgens, D. Kaye ve A. Tamiroff'un başarılı oyunları ile iyi bir film olduğu (her ne kadar herkesin beğenisi bir olmayacaksa da) doğru.

Peki, filmin yönetmeni kim? Peter Glenville. Glenville 1913 yılında Londra'da doğmuş. Oxford'da okumuş. Sanat yaşamına Manchester Tiyatrosu'nda oyuncu olarak başlamış, 1939 yılında ise sinema oyuncusu olmuş. Bu arada tiyatro yönetmenliği de yapmış. Glenville, Manchester Tiyatrosu'nda, David Niven'in başroldeki oyunu ile Oscar kazandığı «Separate Tables» adlı yapıtı sahnelemiştir. Yönetmenin Londra ve New York City'de de çok sayıda oyun sahneye koyduğunu ekleyelim.

Glenville'in en önemli filmleri şunlar:

1. Summer and Smoke,
2. Becket,
3. Paradise,
4. Comedians,
5. Jakobowsky and the Colonel.

JÜLDE ERGÜDER

EL SALVADOR İÇİN SON HABER:

Ajanlar 16 Ekim 1979 günü, El Salvador'da ordunun bir darbe gerçekleştirdiğini ve dev-

let başkanı General Romero'nun ABD'ye sığındığı haberini geçti. Yönetime el koyan silahlı kuvvetler, Romero'nun ülkede anarşiyi durduramadığı için düşürüldüğünü açıkladılar. Böylece, darbeye ön gelen aylarda, siyasal gözlemcilerin ülkede ya iç savaş çıkacağı ya da bu olasılıktan ürken sağ kesimin bir şekilde müdahale edeceği yolundaki tahminlerinden ikincisi gerçekleşmiş oluyordu. Ülkede genel seçimlere kadar yarı asker - yarı sivil bir yönetimin iş başında olacağını açıklayan darbeler, 5 kişilik bir cunta kurulduğuna da bildirdiler. Dört albaya bir sivilden oluşan cunta üyeleri şunlar: Abdol Gutierrez, Adolfo Arnaldo Majano, Guillermo Garci, Eugenio Vides ve Antonio Gonzalez Elizando. İlk ödemle olarak sokaka çıkma yasağı ilan eden cunta, parlamento ve Yüksek Mahkeme'nin feshedileceğini, (her zaman olduğu gibi) anayasanın değiştirileceğini ve daha sonra da başkanlık seçimi yapılacağını duyurdu. Cunta tedhişçilere silahlarını bırakmaları çağrısında bulunurken, buna uyulmadığı takdirde, tedhişçilerin «başlarının ezileceği» tehdidini de savurdu. ABD darbe haberini ilimî karşılararken, Sovyet TASS ajansı, Romero'nun 1977 seçim sonuçlarının hile yaparak iktidara geldiğini belirtti.

J.E.